

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Іващенко Альони Ігорівни
«Професійна рефлексія як механізм саморозвитку майбутніх психологів»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за
спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Актуальність дисертаційного дослідження А. І. Іващенко зумовлена як завданнями наукового пошуку, так і соціальною значущістю розглядуваної проблеми. Специфікою професійної діяльності психолога є її спрямованість, передусім, на надання психологічної допомоги іншим. Психолог не просто працює з людьми, а впливає, змінює їх. Тому й професійне становлення студентів-психологів має свої особливості. Відтак центральною ланкою системи підготовки практичних психологів має бути особистісна підготовка майбутніх фахівців яка не можлива без переживання студентами досвіду особистісних змін, особистісного зростання. Особистісні зміни в процесі фахової підготовки майбутніх психологів можна забезпечити тільки за умов безпосереднього усвідомленого включення студентів в навчальний процес. Останнє можна досягти шляхом створення умов для виникнення і реалізації особистісної та професійної рефлексії, яка спонукає студента до самостійного формування системи знань та власної особистості. Актуальність окресленої проблеми підтверджує цінність дисертаційного дослідження А. І. Іващенко, спрямованого саме на вивчення професійної рефлексії як механізму саморозвитку майбутніх психологів.

Дисертаційне дослідження входить до плану наукових робіт кафедри менеджменту освіти та практичної психології педагогічного факультету ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Тема дисертації затверджена вченою радою ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (протокол № 6 від 11 лютого 2015 року) та Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні (протокол № 2 від 24 березня 2015 року).

Наукова новизна та теоретична значущість дисертаційної роботи полягає в тому, що *вперше* визначено психологічний зміст і сутність понять «саморозвиток майбутніх психологів» та «професійна рефлексія майбутніх психологів»; виокремлено структурні компоненти та складники – когнітивно-інформаційний (професійні знання, вміння, якості), мотиваційно-ціннісний (мотивація до майбутньої професії, емоційно-ціннісне ставлення до неї, ціннісне її прийняття) та регулятивно-поведінковий (професійна саморегуляція, самоефективність, готовність до професійної самореалізації) професійної рефлексії; теоретично доведено, що професійна рефлексія є механізмом саморозвитку майбутнього фахівця, сконструйовано її психологічну модель; емпірично досліджено психологічні особливості професійної рефлексії та саморозвитку майбутніх психологів, обґрунтовано критерії (досконале володіння теоретичними знаннями, сформовані професійні якості й вміння, вмотивованість і ціннісне ставлення до майбутньої професії, готовність до реалізації власних професійних планів) професійної рефлексії та саморозвитку (самоосвіта, самопізнання, мотивація до ціннісного самоствавлення, самооцінка себе як психолога, самовдосконалення професійної діяльності), якісні та кількісні показники і рівні (високий, середній, низький) досліджуваних феноменів; доведено взаємозв'язок між саморозвитком й професійною рефлексією та вплив останньої на саморозвиток майбутніх психологів; розроблено, апробовано та доведено ефективність розвивальної програми та соціально-психологічного тренінгу підвищення потенціалу професійної рефлексії як механізму саморозвитку майбутніх психологів.

Практична значущість одержаних результатів роботи полягає у тому, що обґрунтовані та впроваджені система психологічної діагностики професійної рефлексії та саморозвитку майбутніх психологів, модель активізації професійної рефлексії як механізму саморозвитку, розвивальна програма й соціально-психологічний тренінг підвищення її потенціалу, які можуть бути використані в практиці роботи викладачів ЗВО з метою формування у студентів професійної рефлексії для успішного саморозвитку в професії.

Зазначимо, що в дисертації А. І. Іващенко чітко визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, що свідчить про належний рівень наукової підготовки дисертантки. Завдання дослідження цілком відповідають визначеній проблемі як у теоретичній, так і в емпіричній репрезентації. Діагностичний інструментарій повною мірою забезпечує розв'язання поставлених завдань.

Відзначимо також раціональну побудову структури дисертації, логічність викладу змісту дисертаційного дослідження: кожен із трьох розділів є завершеним відповідно до поставленої мети і завдань; висновки до розділів і загальні висновки відповідають змісту розділів і дослідження в цілому.

Зміст першого розділу дисертації заслуговує на позитивну оцінку, оскільки містить ґрунтовний аналіз наявних зарубіжних і вітчизняних досліджень феномену професійної рефлексії як механізму саморозвитку майбутніх психологів. Зокрема, в розділі представлено результати детального історико-теоретичного вивчення проблеми саморозвитку, а також професійного саморозвитку особистості. Нам імпонує позиція авторки стосовно того, що оскільки саморозвиток є процесом усвідомленим і цілеспрямованим, то особистість можна вважати суб'єктом власного саморозвитку. Заслуговує на увагу визначення дисертантки психологічного змісту і сутності поняття «саморозвиток майбутніх психологів». За власним розумінням авторки, – це усвідомлений, відрефлексований і самокерований процес, який базується на їх прагненні до пізнання себе, суб'єктивній зацікавленості професією, вмотивованості до набуття фахових компетентностей, стремлінні займатися самоосвітою, потребі у професійному самовдосконаленні та самоздійсненні.

Теоретико-прикладну цінність має виокремлення дослідницею на підставі аналізу наукових праць критеріїв саморозвитку майбутніх психологів, а саме: самоосвіта, самопізнання; мотивація до ціннісного самоставлення, самооцінки себе як психолога; самовдосконалення професійної діяльності.

Позитивної оцінки заслуговують також теоретичні розвідки дослідниці механізмів ефективного перебігу саморозвитку особистості. Встановлено, що лише свідомо опрацьовані людиною особистісні риси, стани або форми

поведінки можуть бути трансформовані та самозміннені на її користь. Відтак заслуговує на увагу виснування авторки про те, що рефлексія та професійна рефлексія, зокрема, сприяє глибшому осмисленню власних дій і, тим самим, посилює психологічну готовність майбутнього фахівця до професійної діяльності. В роботі сформульоване авторське визначення професійної рефлексії, з'ясовано функції рефлексії в діяльності майбутніх психологів, виокремлено компоненти професійної рефлексії (когнітивно-інформаційний, мотиваційно-ціннісний, регулятивно-поведінковий), до кожного компонента були виокремлені і обґрунтовані складники. Вагомим здобутком дисертантки ми вважаємо також розроблену нею авторську модель професійної рефлексії як механізму саморозвитку майбутніх психологів (рис. 1.4, с. 69 дис.)

У другому розділі дисертації представлено теоретико-методологічну основу дослідження, описано методичні підходи до вивчення особливостей та взаємозв'язку саморозвитку і професійної рефлексії майбутніх психологів.

Схвальним є зваженість підходу дисертантки до організації емпіричного дослідження та формування вибірки його учасників (загальну вибірку становили 186 студентів -майбутніх психологів з різних областей України). Позитивним моментом роботи є підбір і апробація психодіагностичного інструментарію для дослідження саморозвитку та професійної рефлексії майбутніх психологів; обґрунтування критеріїв, а також визначення якісних і кількісних показників та рівнів їх розвитку.

Вагомим здобутком дисертантки ми вважаємо дослідження та ґрунтовний аналіз особливостей саморозвитку і професійної рефлексії студентів-майбутніх психологів. Науково-практичний інтерес становлять виявлені за результатом кореляційного аналізу взаємозв'язки між виокремленими складниками професійної рефлексії та саморозвитком майбутніх психологів. Ці взаємозв'язки є свідченням того, які складники найбільше, а які найменше впливають на саморозвиток особистості студентів. Встановлено, що ефективність процесу саморозвитку майбутніх психологів, з одного боку, пов'язана з високими та помірними показниками розвитку таких складників

професійної рефлексії як професійні якості, мотивація до майбутньої професії, емоційно-ціннісне ставлення до неї, професійна самоефективність та професійна саморегуляція. З іншого боку, низькі показники за такими складниками як професійні знання, ціннісне прийняття професії, готовність до професійної самореалізації вказують на дисгармонію процесу саморозвитку і зумовлюють необхідність розробки системи розвивальних заходів, спрямованих на розвиток компонентів та складників професійної рефлексії.

Коректним є застосування дисертанткою методів кількісної обробки даних (методи параметричної статистики: t-критерій Стьюдента, коефіцієнт кореляції Пірсона). Форма презентації одержаних результатів, ретельність їх аналізу й інтерпретації здійснені на високому науковому та професійному рівні.

Зміст третього розділу дисертації також становить значний науково-практичний інтерес. У ньому подано методологію, визначено мету психологічного супроводу активізації професійної рефлексії як механізму саморозвитку майбутніх психологів. Безперечно цінність має обґрунтована та презентована авторкою модель підвищення потенціалу професійної рефлексії як механізму саморозвитку майбутніх психологів (рис. 3.1, с. 129 дис.), програма та соціально-психологічний тренінг «Розвиток професійної рефлексії у майбутніх психологів». Значний інтерес становлять розроблені дослідницею методичні рекомендації викладачам і практичним психологам ЗВО щодо формування рефлексії як механізму саморозвитку майбутніх фахівців.

Нам імпонує те, що основною стратегією корекційної програми є розвиток професійної рефлексії студентів, формування у них інтересу і здатності до рефлексивної діяльності, що стимулює саморозвиток майбутнього професіонала. Схвальним є також використання дисертанткою такого сучасного засобу навчання як електронний навчальний контент. Він дозволив збільшити час спілкування з учасниками програми, замінити репродуктивні методи роботи діяльними, продуктивними, що актуалізувало їх самоактивність і саморозвиток. Результати апробації програми засвідчили наявність статистично значущих позитивних змін за переважною більшістю досліджуваних показників, що свідчить про її високу

ефективність і доцільність застосування з метою активізації професійної рефлексії як механізму саморозвитку майбутніх психологів.

Отже, аналіз дисертаційного дослідження А. І. Іващенко дає підстави зробити висновок про ґрунтовність вивчення поставленої проблеми, високий науковий і професійний рівень дисертантки. Робота є цілісною й завершеною.

Результати проведеного А. І. Іващенко дослідження одержали належне висвітлення в наукових публікаціях. За тематикою дисертації опубліковано 16 видань, з яких 5 – у вітчизняних фахових виданнях в галузі психології, 2 – зарубіжних фахових виданнях, 9 – матеріали науково-практичних конференцій. Основні результати дисертаційного дослідження впроваджено в навчально-виховний процес низки ЗВО України.

Автореферат відображає основні результати дисертації. Дисертація і автореферат оформлені відповідно до вимог МОН України. Зміст дисертації відповідає вимогам спеціальності 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Оцінюючи проведене А. І. Іващенко дисертаційне дослідження загалом позитивно, вважаємо доречним висловити деякі зауваження та побажання.

1. Поза увагою дисертантки залишились особливості саморозвитку і вплив професійної рефлексії як механізму на саморозвиток майбутніх психологів з урахуванням року їх навчання. З нашої точки зору, порівняння цих особливостей в експериментальній і контрольній групах дозволило б зробити більш об'єктивні висновки щодо впливу професійної рефлексії на саморозвиток майбутніх психологів.

2. У теоретичній частині дослідження авторка з'ясовує сутнісні характеристики базових понять дослідження. Робота, на наш погляд, виграла, якщо б в ній більше уваги було приділено висвітленню психологічних новоутворень студентського віку; зовнішніх і внутрішніх детермінантів саморозвитку студентів, соціальної ситуації їх розвитку з проекцією на професійну рефлексію.

3. Сформовані професійні якості в дисертації визначаються як критерії розвитку професійної рефлексії, але, на наш погляд, професійно

важливі особистісні якості у майбутніх психологів в дисертаційній роботі досліджено не достатньо широко і повно.

4. У третьому розділі доцільно було б подати зміст блоків розвивальної програми підвищення потенціалу професійної рефлексії як механізму саморозвитку майбутніх психологів у вигляді таблиці, яка б структурувала інформацію і полегшила сприймання текстового матеріалу.

Втім, висловлені зауваження не применшують позитивного враження від дисертаційного дослідження А.І. Іващенко. З огляду на викладене, можна стверджувати, що дисертація «Професійна рефлексія як механізм саморозвитку майбутніх психологів» за своїм науковим рівнем, актуальністю та практичним значенням відповідає чинним вимогам пп. 9, 11-14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (із змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р. та № 1159 від 30.12.2015 р.), які висуваються до кандидатських дисертацій, а її авторка Іващенко Альона Ігорівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри психології
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка

С. Б. Кузікова

